

بررسی روند مصرف لبنیات در خانوارهای شهری و روستایی کشور طی سالهای ۱۳۸۵-۱۳۹۷

روشنک روستایی، دکتر حسن عینی زیناب، دکتر ایوب فرامرزی، دکتر دلرام قدسی، دکتر نسرين امیدوار، سید امید حسینی



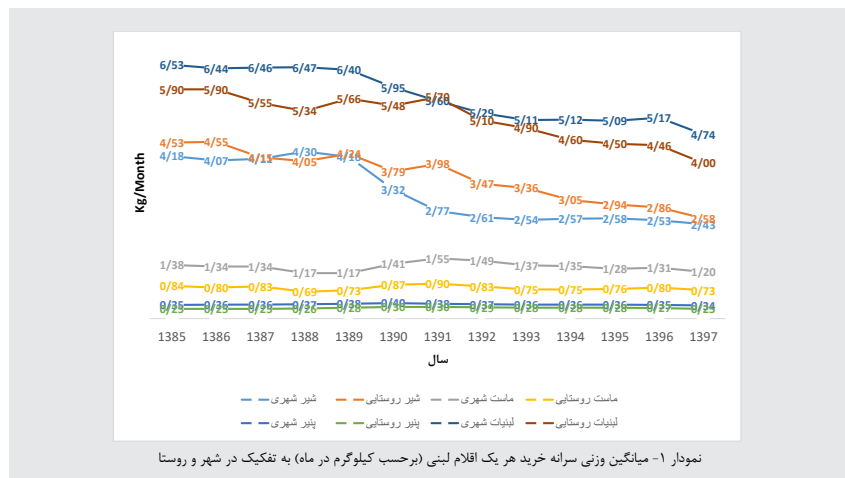
است همچنین مطالعات نشان می دهند مقادیر مصرف حتی پایین تر از این مقدار است. به عنوان مثال، سرانه مصرف شیر که پرمصرف ترین فراورده در گروه لبنیات به شمار می رود، در سال ۹۳، در مناطق شهری و روستایی به ترتیب ۲۸/۹۵ و ۲۸/۴۴ کیلوگرم بوده است که فاصله بسیار زیادی با مقادیر توصیه شده دارد^(۱).

از آنجا که مطالعات انجام شده در زمینه مصرف لبنیات در سطح کشور عموماً به صورت مقطعی و در جمعیت های محدود انجام شده است، پژوهش حاضر با هدف تعیین روندهای خرید شیر، ماست و پنیر (به عنوان پر مصرف ترین اقلام این گروه غذایی در جامعه ایرانی) به عنوان نشانگر مصرف این گروه غذایی طی سالهای ۹۷-۸۵ به تفکیک شهر و روستا انجام شد. داده های مطالعه را اطلاعات هزینه و درآمد خانوارهای ایرانی که توسط مرکز آمار ایران گردآوری و منتشر می شود تشکیل می دهد. داده های مزبور پس از انجام اصلاحات و آماده سازی، با استفاده از برنامه نرم افزاری (R version ۳/۵/۱) در فرمت های مناسب ذخیره و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

در این مطالعه، داده های ۲۳۷۷۰۵ خانوار شهری و ۲۴۴۶۷۲ خانوار روستایی (طی سالهای ۹۷-۸۵) مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. نمودار ۱، میانگین وزنی سرانه خرید هر یک اقلام لبنی (برحسب کیلوگرم در ماه) را به تفکیک در شهر و روستا نشان می دهد. چنانکه در این نمودار مشاهده می شود، سرانه خرید شیر در این دوره زمانی در خانوارهای شهری و روستایی به ترتیب به میزان ۳۹/۵ درصد و ۳۷ درصد نسبت به سال مبدا کاهش نشان می دهد. روند خرید ماست و پنیر در این دوره زمانی تقریباً ثابت بوده است و سرانه خرید محصولات لبنی (به استثنای کره) در این بازه زمانی در شهر و روستا دارای روند کاهشی داشته و این روند در روستا شدید تر بوده است. همچنین، یافته ها نشان می دهند طی این سالها، روند خرید (و مصرف) لبنیات به میزان قابل توجهی از مقادیر توصیه شده در رهنمودهای غذایی فاصله گرفته است.

شیر و فرآورده های لبنی تخمیر شده سابقه مصرف دیرینه دارند و در حدود ۸۰۰۰ سال بخش مهمی از رژیم غذایی بشر را تشکیل داده اند^(۲،۳). لبنیات، منبع غنی از پروتئین و املاح، از جمله کلسیم، منیزیم، پتاسیم، روی و فسفر هستند و به ازای هر کیلوکالری انرژی، مقادیر بیشتری از این مغذی ها را نسبت به هر ماده غذایی طبیعی موجود در رژیم غذایی بزرگسالان فراهم می کنند^(۴-۶). بنابراین، شیر و فرآورده های لبنی، به ویژه در کشورهای با درآمد متوسط و پایین که افراد دسترسی محدودی به مواد غذایی با منبع حیوانی دارند، نقش مهمی در تامین نیازهای تغذیه ای جامعه می توانند داشته باشند. اگرچه نتیجه گیری محکم در مورد تأثیر هر یک از فرآورده های لبنی بر سلامت دشوار است، اما به هر حال این گروه غذایی، بر مبنای رهنمودهای غذایی موجود، جزء مهمی از یک رژیم غذایی سالم و متعادل محسوب می شود. به علاوه، این گروه غذایی پتانسیل آن را دارد که بار بیماری های مزمن شایع در جمعیت را کاهش داده و هزینه های درمانی برای جامعه را به طور قابل ملاحظه ای کاهش دهد^(۶،۷).

داده های موجود حاکی از این واقعیت است که نمی توان توصیه ای مشابه و یکسانی برای مصرف شیر و فرآورده های شیری در سطح جهانی پیشنهاد کرد، از همین رو، کشورهای مختلف با در نظر گرفتن عواملی از جمله دسترسی فیزیکی، هزینه و قیمت، وضعیت تغذیه ای، الگوهای مصرف و عادات غذایی مبادرت به تدوین «رهنمودهای غذایی» و بازنگری دوره ای آنها می کنند. در اولین^(۸) و دومین^(۹) رهنمودهای غذایی ایران^(۱۰) میزان توصیه شده مصرف روزانه لبنیات ۳-۲ واحد است. هر واحد مصرف لبنیات معادل ۲۵۰ سی سی شیر یا ماست و ۴۵ تا ۶۰ گرم پنیر است. بر اساس این توصیه ها، هر فرد به طور روزانه نیاز به ۵۰۰ تا ۷۵۰ میلی لیتر شیر (یا معادل آن از دیگر فرآورده های شیری) خواهد داشت که به طور متوسط در حدود ۲۲۸ کیلوگرم در سال است. در حالیکه بر اساس گزارش فائو، سرانه فراهمی لبنیات در ایران در سال ۲۰۱۷، ۷۶ کیلوگرم بوده

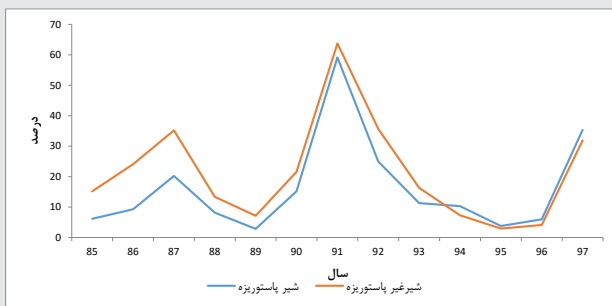


در جست و جوی سلامت از دست رفته

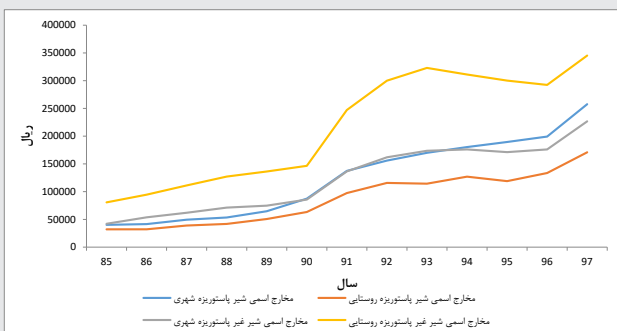
گروه های آسیب پذیر که وابستگی بیشتری به مصرف این نوع شیر داشتند، کاهش یافته است. مطالعات دیگری نیز این یافته را تایید می کنند^(۱۱). به نظر می رسد در سالهای اولیه پس از این تغییر سیاستی، یارانه نقدی با بهبود وضعیت معیشتی خانوارهای روستایی مصرف شیر و لبنیات را در این گروه تا حدی بهبود بخشیده است، اما پس از آن به دلیل نرخ فزاینده تورم در جامعه که بخشی از آن را می توان ناشی از حجم زیاد نقدینگی حاصل از توزیع یارانه نقدی در جامعه دانست، با تاخیر منجر به کاهش خرید لبنیات در جامعه روستایی نیز شده است. همچنین، در سال ۱۳۹۶ نیز کاهش قابل ملاحظه دیگری در خرید لبنیات رخ داده است. به نظر می رسد تورم، رکود و رکود تورمی حاصل از اتخاذ سیاست های ریاضتی اقتصادی موجب افزایش قیمت محصولات و کاهش درآمد خانوار شده که کاهش سریع مصرف لبنیات را بدنبال داشته است. موضوع در نمودار ۲ مشهود است.

چنانکه در نمودار ۱ نشان داده شده است، در سال ۱۳۸۹ کاهش قابل ملاحظه ای در خرید شیر ایجاد شده که در جامعه شهری شدید تر از جامعه روستایی است. همچنین روند کاهشی مصرف لبنیات در جامعه شهری از همین سال آغاز شده است، اما در جامعه روستایی این کاهش از سال ۱۳۹۱ آغاز شده است.

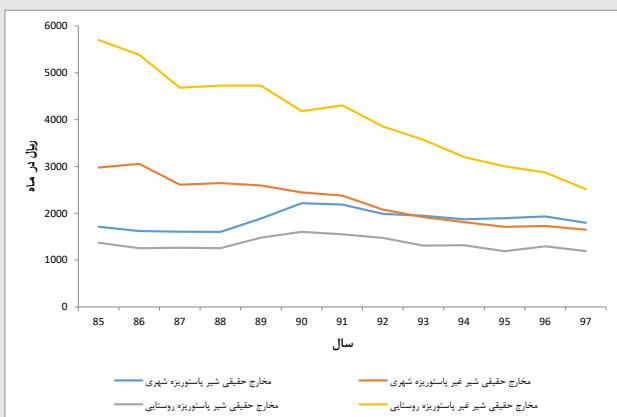
سیاست های دولت در زمینه تولید، عرضه و قیمت گذاری مواد غذایی، یکی از تعیین کننده های اساسی در انتخاب و مصرف مواد غذایی به ویژه در بین اقشار کم درآمد است^(۱۰، ۳). به عنوان مثال، برنامه یارانه غذایی در ایران که به یارانه نقدی در سال ۱۳۸۹ تغییر یافت، با تأثیر صریح و ضمنی بر کیفیت زندگی و همچنین وضعیت تغذیه ای خانوارهای ایرانی یکی از مؤلفه های اصلی سیاست های حمایت اجتماعی بوده است. می توان استدلال کرد که پس از تغییر این سیاست و حذف یارانه مستقیم شیر، مصرف شیر به ویژه در خانوارهای شهری به ویژه در بین



نمودار شماره ۲: درصد تغییرات بهای شیر نسبت به سال قبل (نرخ تورم)



نمودار ۳- میانگین مخارج اسمی شیر (پاستوریزه و غیر پاستوریزه) بر حسب ریال در ماه در خانوارهای شهر و روستا



نمودار ۴- میانگین مخارج حقیقی شیر (پاستوریزه و غیر پاستوریزه) بر حسب ریال در ماه در خانوارهای شهر و روستا



در جست و جوی سلامت از دست رفته

منابع:

۱) Elwood PC, Givens DJ, Beswick AD, Fehily AM, Pickering JE, Gallacher J. The survival advantage of milk and dairy consumption: an overview of evidence from cohort studies of vascular diseases, diabetes and cancer. Journal of the American College of Nutrition. ۲۰۰۸; ۲۷(۶):۷۲۳-۳۴.

۲) Evershed RP, Payne S, Sherratt AG, Copley MS, Coolidge J, Urem-Kotsu D, et al. Earliest date for milk use in the Near East and southeastern Europe linked to cattle herding. Nature. ۲۰۰۸; ۴۵۵(۷۲۱۲):۵۲۸-۳۱.

۳) Milk and dairy product in human nutrition. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations; ۲۰۱۳.

۴) Rozenberg S, Body J-J, Bruyere O, Bergmann P, Brandi ML, Cooper C, et al. Effects of dairy products consumption on health: benefits and beliefs—a commentary from the Belgian Bone Club and the European Society for Clinical and Economic Aspects of Osteoporosis, Osteoarthritis and Musculoskeletal Diseases. Calcified tissue international. ۲۰۱۶; ۹۸(۱):۱-۱۷.

۵) Weaver CM. How sound is the science behind the dietary recommendations for dairy? The American Journal of clinical nutrition. ۲۰۱۴; ۹۹(۵):۱۲۱۷S-۲۲S.

۶) Thorning TK, Raben A, Tholstrup T, Soedamah-Muthu SS, Givens I, Astrup A. Milk and dairy products: good or bad for human health? An assessment of the totality of scientific evidence. Food & nutrition research. ۲۰۱۶; ۶۰(۱):۳۲۵-۲۷.

۷) رهنمودهای غذایی ایران: چگونه با تغذیه مناسب و فعالیت بدنی سالم تر زندگی کنیم. دفتر بهبود تغذیه جامعه، معاونت سلامت وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، انستیتو تحقیقات تغذیه ای و صنایع غذایی کشور، انجمن تغذیه ایران ۱۳۸۵.

۸) امیدوار ن. جعفری شش، مینایی م. رهنمودهای غذایی ایران: دفتر بهبود تغذیه جامعه، وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، ۱۳۹۳.

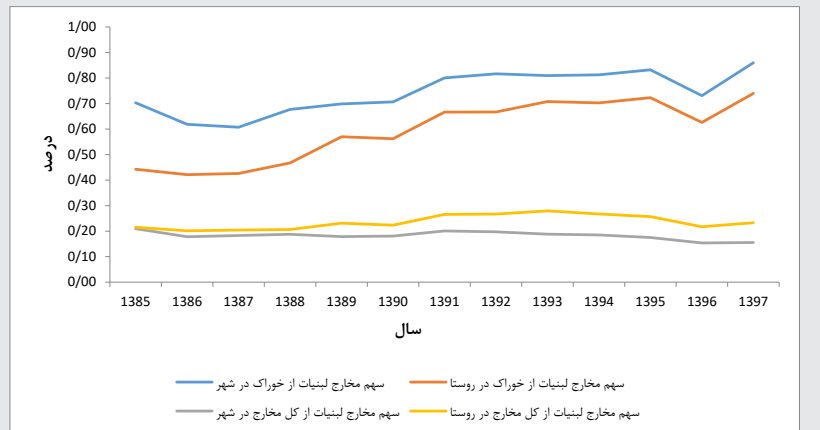
۹) مریم ر. سرانه مصرف شیر در مناطق شهری و روستایی ایران طی سال‌های ۱۳۸۳ تا ۱۳۹۳. آمار. ۱۳۹۴; ۳(۶):۳۴-۳۴.

۱۰) Rahnema H, Rajabpour S. Factors for consumer choice of dairy products in Iran. Appetite. ۵۵-۱۱۱:۴۶; ۲۰۱۷.

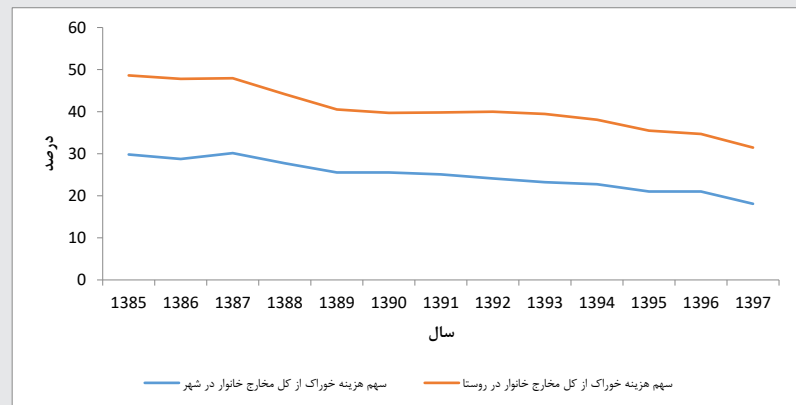
۱۱) Esfarjani F, Mohammadi-nasrabadi F, Roustaei R, Khalafi M, Alikhandian H, Nouri-Saeidlou S, et al. Household milk consumption and Its Socio-economic Associates in west Azarbajejan province, North-west Iran. Nutrition and Food Sciences Research. ۷-۲۱(۳):۲۰۱۵.

نیز که تا سال ۹۰ روند افزایشی داشته و از این سال روند کاهشی را آغاز کرده است. همچنین، بررسی سهم مخارج خوراک و مخارج لبنیات از کل مخارج خانوار و مخارج لبنیات از مخارج خوراک در نمودار های ۵ و ۶ نشان داده شده است.

چنانکه در نمودارهای فوق دیده می شود، به دلیل نرخ بالای تورم، با وجود روند افزایشی مخارج اسمی شیر (به عنوان پر مصرف ترین ماده غذایی در گروه لبنیات)، مخارج حقیقی شیر غیرپاستوریزه کاهش یافته است و مخارج حقیقی شیر پاستوریزه



نمودار ۵: درصد مخارج حقیقی لبنیات از مخارج حقیقی خوراک و مخارج حقیقی کل خانوار در شهر و روستا



نمودار ۶: درصد مخارج حقیقی خوراک از کل مخارج حقیقی کل خانوار در شهر و روستا



صنعت، افزایش بهای تمام شده، افزایش قیمت محصولات، و عوارض سلامتی ناشی از مصرف کم تر لبنیات (در مقایسه با نیاز/توصیه ها) خواهد شد.

به نظر می رسد اتخاذ سیاست های مناسب اقتصادی و حمایتی توسط دولت، همزمان با برنامه های آموزشی و ترویجی به منظور فرهنگ سازی بیشتر در زمینه مصرف شیر و لبنیات ضروری است تا از تحمیل هزینه های سنگین بر سیستم های اقتصادی و بهداشتی و درمانی کشور ناشی از عوارض عدم مصرف کافی این گروه غذایی در جامعه پیشگیری گردد.

طی سالهای مورد بررسی سهم مخارج لبنیات از مخارج خوراک خانوارهای ایرانی افزایش یافته، اما سهم مخارج لبنیات از کل مخارج در شهر و سهم مخارج خوراک از کل مخارج خانوار در شهر و روستا کاهش یافته است. به نظر می رسد خانوارها در تقسیم بودجه غذای خانوار در طی این سالها سهم بیشتری را به لبنیات اختصاص می دهند اما به دلیل کوچک شدن سبد غذایی خانوار، مقادیر مصرف شیر و لبنیات کاهش یافته است. استمرار پایین بودن سرانه مصرف شیر و فرآورده های شیری در بلندمدت باعث تضعیف بیشتر این